

İTHAKI DÜNYA KLASİKLERİ

MAKSİM GORKİ

YARARSIZ BİR ADAM

Çeviren

ŞEMSA YEĞİN

ithaki

Yevsey Klimkov yetim kaldığında henüz dört yaşındaydı; babası, bir orman korucusunun kurşunuyla can verdi. Daha yedi yaşına basmadan da öksüz kaldı; anası ekin biçerken tarlada apansız ölüverdi. Yevsey'in küçük aklı büsbütün durdu ölüm karşısında; ne duygu, ne düşünce; anasının ölüsüne bile korkmadan baktı.

Amcası Piyotr, Demirci Piyotr, elini Yevsey'in saçlarında gezdirdi ve, "Peki şimdi ne yapacağız?" diye sordu.

Yevsey, anasının köşedeki kerevete uzatılmış olan ölüsüne bir göz attı ve kısık sesle, "Bilmem," diye cevap verdi.

Demirci, alnında boncuklanan terleri yeniyle sildi, uzunca bir suskunluktan sonra yavaşça yeğenin omzuna dokunarak, "Benimle oturursun," dedi. "Seni okula da yollarım... Ayakaltında dolaşmayasın, diye yollarım seni okula, ha? Seni gidi yaramaz ihtiyar!"

O günden sonra Yevsey'in adı "İhtiyar" kaldı. Bu takma ad tam ona göreydi. Yaşına göre ufak tefekti, hareketleri beceriksiz, gevşek; sesi ve konuşması ölgün, kendine güveni olmayan bitkin bir adamınki gibi cansızdı. Elmacık-

kemikleri çıkık yüzünden kuş gagası gibi bir burun uzanıyordu; yuvarlak, solgun gözleri meraklı bir ihtiyarinkiler gibi ikide bir açılıp kapanıyordu; saçı seyrek, kafasının orasına burasına öylesine atılmış tutamlar gibi duruyordu. Okulda alay ediyorlardı onunla, itip kakıyorlardı; çünkü sağlıklı, neşeli çocuklar, bu baykuş suratlı “İhtiyar”ı aralarına katamıyorlardı bir türlü... Başkaydı bu çocuk, ötekilere hiç benzemiyordu. İtilmişti, her şeyden, herkesten uzak duruyordu; kuytularda, bir köşede ya da bir sığınakta geçiriyordu günlerini. Kabuğuna çekilmiş ürkek bir sümüklüböcek gibi, gözden irak bir yerden, kırpık gözlerle dış dünyayı izledi. Bakmaktan yorulduğunda köşesine büzülür; yumuk, görmeyen gözlerle, ince, zayıf bedenini yavaşça bir sağa bir sola sallar, beklerdi.

Amcasının evine yerleşmesi, bu alışkanlığını bıraktırmadı ona. Gene bir köşe bucak çocuğuydu, ama bu evde kabuğunun içinde yaşamak öyle kolay olmuyordu. Yemek vakti hep birlikte sofraya oturuyorlardı. Amcanın en küçük oğlu, tombul, kırmızı yanaklı Yakov, sofrada yapmadığını komazdı ona; Yevsey’le alay eder, onu güldürmeye çalışırdı. Neler yapmazdı ki... Yüzünü gözünü çarpıtır, türlü şaklabanlıklar yapar, dilini çıkarır, masanın altından Yevsey’in ayaklarını tekmelerdi. Çimdiklemediği bile olurdu bu arada... Ama onu güldürmeyi hiç, hiç başaramazdı. Gülmek yerine acıyla irkilirdi Yevsey; yüzü bembeyaz olur, gözleri fal taşı gibi açılır, titreyen elinde kaşığı sallamır dururdu.

6

“Hayrola İhtiyar?” diye sorardı Piyotr Amca. “Yakov...” derdi çocuk. Ama sesi yakınmalı değildi, heyecanlı bile değildi bunu söylerken.

Piyotr Amca, Yakov'un kulağını çektii ya da saçlarına asıldı mı, Agafya Yenge hemen dudaklarını büzer, öfkeyle söylenirdi yeğenine:

“Korkak, pısırik ne olacak!”

Elbet Yakov, Yevsey'i daha sonra sıkıştırır, acımasızca döverdi. Çocuk bu dayaklara sesini çıkarmaz, çareyi saklanmakta bulurdu. Yakınmanın yararı olmazdı çünkü Piyotr Amca oğlunu dövecek olsa Agafya Yenge, yeğenine daha büyük bir ceza verecekti. Hem yengenin yumrukları, Yaşka'ninkilerden daha okkalıydı. İşte bu yüzden, Yaşka'nın kavga damarı kabardı mı, Yevsey yere çöker, elinden geldiğince büzülür, dizlerini göğsüne çeker, yüzünü, kafasını ellerine gömer, sırtını ve böğürlerini yeğenin yumruklarına sunardı. Sabırla dayanırdı Yevsey; o nice dayanırsa Yaşka'nın öfkesi onca kabarır, vurduka vururdu. Yeğenine yumrukları savururken, “Hadi, bağır, ağla be pis domuz!” diye haykırır, sinirinden ağlayan kendisi olurdu.

Bir keresinde Yevsey bir nal bulmuştu, bunu Yaşka'ya verdi; çünkü o vermese öteki zorla alacaktı elinden nasılsa. Armağan karşısında yumuşayan Yaşka, “Geçen gün dövdüğümde bir yerin acıdı mı?” diye sordu; biraz utanmış görünüyordu. “Evet,” dedi Yevsey, “çok acıdı.” Yaşka durdu düşündü, kafasını kaşdı, biraz utangaçlıkla, “Üzülme,” dedi. “Bu hep böyle gitmez.”

Yaşka bunları söyledikten sonra uzaklaştı, ama nedense bu sözler Yevsey'in yüreğini allak bullak etmişti. Umutlandı birden ve, “Gitmez... böyle gitmez hep...” diye mırıldandı kendi kendine.

Yevsey bir gün, yola koyulmuş göç eden kadınların

ayaklarını ısırğan otuyla ovduklarını gördü. “Bu, bir işe yarıyor olmalı,” diye düşündü ve tekme, yumruk yerlerini ısırğanla ovdu; acısını azaltıyordu bu otlar. O günden sonra yediği dayaklardan çürüyen etlerini bu tüylü, yakıcı otlarla ovdu hep.

Dersleri iyi gitmiyordu; çünkü okula geldiğinde, dayaktan bitkin, orası burası acılar içinde olurdu. Ama acıdan, bitkinlikten değil, yenilgi duygusundandı derslerinde başarısızlığı. Yanılmak, yanlış bir şey yapmak korkusu, yüzünün her satırında yazılıydı. Böyle bir yüz, İhtiyar’ı her zamankinden fazla itip kakmak, ona daha çok takılmak için dayanılmaz istek uyandırıyordu okul arkadaşlarında.

Yevsey’in kısık ama kalın sesine ilgi duyan müzik öğretmeni, onu kilise korosuna yazdırdı. İhtiyar, böylece okuldan sonraki zamanını evde geçirmekten kurtuluyordu. Ama ders saatleri yetmiyormuş gibi uzun süren koro provalarında da okul arkadaşlarıyla bir arada kalmak zorundaydı. Ve okul arkadaşlarından çektiği, Yakov’dan çektiklerinden hiç de aşağı değildi.

Bu eski köy kilisesini sevmiştii. Birçok karanlık köşe vardı kilisede. Yevsey bu sığınakların o ılık havasına, o derin sessizliğe bayılıyordu. Belki de bilinçsiz olarak bu köşelerin, bu loş mağaracıkların içinde iyi bir şeyler bulacağını umuyordu. Onu sınımsız saracak, okşayacak, ona sevecenlik dolu öpücükler verecek bir şeyler arıyordu belki de... Tıpkı annesinin sesi gibi yumuşak, annesininkiler gibi tatlı sözler duymayı umuyordu. Ama nerede? Kutsal resimler, yılların isiyle, küfüyle kapkara olmuş kutsal resimler, keskin bakışlarıyla olsun, sevecen bakışlarıyla olsun, kara sakalı Piyotr amcanın yüzünü hatırlatıyordu ona yalnız.

Kilisenin girişinde, şeytanı tutmuş pataklayan bir azizi tasvir eden bir resim asılıydı; aziz uzun boylu, esmer, kolları, elleri uzun ve de sabırlı bir adama benziyordu; şeytan ise küçük bir keçiyeye benzeyen, zayıf, kırmızımsı, gelişimi tamamlanmamış bir yaratık gibi bir şeydi, ilkin şeytana bakmak bile istemedi Yevsey, okkalı bir tükürük atmaya bile geçirdi aklından; ama sonra bu talihsiz küçük yaratığa karşı bir acıma duygusuyla doldu içi. Çevrede kimseler kalmadığı bir sıra, keçiyeye benzeyen, çenesi abartılmış resmi eliyle okşadı; korkuyla, acıyla okşadı onu. Acıma duygusuyla yeni tanışıyordu çocuğun yüreği.

Yevsey'in kiliseyi sevmesinin bir nedeni daha vardı; herkes, en zenginler, hayatını haksızlıklar üzerine kurmuş olanlar bile sakin, uysal bir kişiliğe bürünüyordu burada. Yüksek sesle konuşanlardan ürkerdi Yevsey; heyecanlı yüzlerden, bağırsız çağrıştan hiç hoşlanmaz, bunlardan kaçmak, uzak bir yerlere gitmek, saklanmak isterdi. Bir keresinde, pazaryerinde bağırsız çağrış konuşan birkaç köylü görmüştü. Köylüler giderek daha yüksek sesle bağırılmaya, birbirlerini itip kakmaya başladılar; içlerinden biri koca bir sopa geçirdi eline ve rastgele sallamaya başladı; adamlardan biri yaralandı. Korkunç çığlıklar sardı ortalığı, büyük bir gürültü koptu ve adamlar kaçışmaya başladı. Kaçanlar, hızla bizim İhtiyar'a çarptılar, yüzükoyun çamura gömüldü Yevsey. Düştüğü yerden kalktığında, yüzü gözü kıpkırmızı bir adamın kendisine doğru koştuğunu, elini kolunu sallayıp çığlıklar attığını gördü. Bu görünüm öylesine korkunçtu ki o da bir çığlık kopardı ve hemen oracığa yığıldı; derin, karanlık bir çukura uçuyordu sanki. Çocuğu ayıltmak için kafasına kovalarla soğuk su döktüler.

Yevsey sarhoşlardan da korkardı; annesi ona, sarhoş olan adamın içine şeytanın girdiğini söylemişti. İhtiyar, bu şeytanı zihninde kirpi gibi dikenli, kurbağa gibi ıslak bir yaratık olarak canlandırmıştı; bu yaratık esmerdi, yeşil gözleri vardı ve insanın midesine girer, orada dolaşır; işte insanı şeytana, canavara çeviren şey, bu yaratıktı.

Yevsey'in kiliseden hoşlanmasının başka nedenleri de vardı. Sessizlikten, bu sessizliğin verdiği huzurdan başka, insanı okşayan loş ışıktan başka, şarkı söylemekten de haz duyuyordu Yevsey. Müziksiz prova yaptıklarında gözlerini sımsıkı kapar, o kısık sesinin, koronun bütününe karışması ve tek başına sırtmaması için çalışır; böyle zamanlarda kasları gevşer, yüreği uçuyormuş gibi olurdu; karşı konmaz bir mutluluk sarardı her yanını. Kendinden geçtiği bu anlarda hayattan kopuyormuş, ötelere sürükleniyormuş ve başka bir varlığa, sakin, barışçıl bir varlık olmaya doğru ilerliyormuş gibi gelirdi ona.

Bir gün, çok önemseddiği bir soru belirdi kafasında ve bunu amcasına ilettili. "İnsan, kimseye görünmeden istediği yere gidebilir, her şeyi görebilir mi? Ama hiç kimse onu görmeden?"

"Yani göze görünmez bir insan olmak mı demek istiyorsun?" diye sordu Demirci, "Bana kalırsa olanaksız bu."

Köy halkı Yevsey'i "İhtiyar" diye çağırılmaya alışınca, Piyotr Amca "Öksüz" demeye başladı çocuğa. Nereden baksanız ters, lanet bir adamdı Demirci, ama hiç ürkütücü değildi; zilzurna sarhoşken bile korkunç olmaktan uzaktı. Şapkasını çıkarır, orada burada dolaşır içtiğinde. Sallana sallana yürürdü sokaklarda, anlaşılmaz türküler çağırır,

güler, kafasını sallardı, kimseye zararı dokunmazdı. Bir de öyle bir ağlar, öyle çok gözyaşı dökerdi ki, ayıkken istese de bulamazdı bunca gözyaşını.

Yevsey, amcasının köyün en akıllı, en uysal adamı olduğuna inanırdı. Ona her şeyden söz edebilir, istediğini konuşabilirdi. Piyotr Amca güleç sayılırdı, sık sık gülümserdi ama gerçekten güldüğü hemen hiç görülmemişti. Acelesiz, tane tane, sakın sesle, ciddi bir tonla konuşurdu. Karşısında duran yeğenini görmez ya da onun orada olduğunu unuturdu. (Bu, Yevsey'in işine geliyordu aslında.) Çalışırken kendi kendine konuşur, görünmez bir düşmanla sürekli tartışmaya girer, hayalinde canlandığı bu yaratığı acımasızca azarlardı.

“Şeytan götürsün seni,” diye homurdanırdı, ama öfke yoktu homurtusunda. “Seni açgözlü piç seni! Daha ne çalışayım be! Ver yiyeyim, ört uyuyayım... Bak, gözlerim kıpkırmızı, kör olacağım nerdeyse. Daha ne istiyorsun? Böyle köleliğin Allah belasını versin! İyi yanı nerde bunun? Zevki, eğlencesi nerde?”

Destansı bir hava vardı konuşmasında ve Yevsey, amcasının, konuştuğu kişiyi gerçekten gördüğünü sanırdı.

“Kiminle konuşuyorsun?” diye sordu ona bir gün.

“Kiminle mi konuşuyorum?” diye tekrarladı çocuğun sorusunu Demirci. Gözlerini çocuğa çevirmemişti bile. Sonra gülümsedi, “Kendi aptallığımla konuşuyorum,” diye cevap verdi.

Ne var ki, isteğince sık konuşamıyordu Yevsey Amca'sıyla çünkü dükkânda yalnız kaldıkları olmuyordu pek. Yaşka topaç gibi ortalarda dolaşıyor, ocaktaki kömürlerin

çatırtısını, çekicin tak taklarını, kulaklarını yırtan çığlıklarıyla boğuyordu. Yaşka dükkândayken amcasının yanına hiç gitmezdi Yevsey.

Demirci'nin dükkânı, sığ bir derenin kıyısındaydı ve ilkbahar, yaz ve güzün Yevsey boş vaktini söğütlerin arasında geçirirdi. Burası, kilise kadar rahatlatıcıydı. Kuşlar ötüyor, arılar vızıldıyordu. Çocuk, bir sağa bir sola sallanarak orada öyle oturur, gözlerini sımsıkı kapar, düşünür, düşünürdü. Ya da oturmaz, çalılar arasında dolaşır, Demirci'nin dükkânından gelen seslere kulak kabartırdı. Amcasının yalnız olduğunu anlayınca koşar giderdi yanına.

Demirci küçük, dolu gözlerini Yevsey'e çevirir, "Hayrola Öksüz?" diye selamlardı onu.

"Geceleri kilisede dolaşan bir şeytan ruhu var mı?" diye sordu Yevsey bir keresinde.

Demirci bir süre düşündükten sonra, "Niçin olmasın?" dedi. "Şeytan, istediği yere gidebilir. Tüm kapılar açık ona."

Çocuk, omuzlarını kıstı, yusuvarlak gözlerle dükkânın karanlık köşelerini araştırdı.

"Kötü ruhlardan korkmamalısın," dedi amca.

Yevsey göğüs geçirdi ve hiç heyecanlanmadan, "Korkmuyorum ki..." diye cevap verdi.

"Sana bir şey yapmazlar," dedi Demirci. Okşayıcı, koruyucuydu sesi. Dolu dolu olmuş gözlerini kara parmaklarıyla ovdu.

Biraz durduktan sonra, "Peki, ya Tanrı?" diye sordu Yevsey.

"Ne olmuş Tanrı'ya?"

“Niçin kötü ruhların kiliseye girmesine izin veriyor Tanrı?”

“Onu ne ilgilendirir ki? Tanrı kilise bekçisi değil ya.”

“Kilise onun evi değil mi? Orda oturmaz mı Tanrı yani?”

“Kim? Tanrı mı? Neden orda otursun? Bak Öksüz, onun evi her yerdir. Kilise insanlar için yapılmıştır.”

“Ya insanlar, insanlar neye yarar?”

“İnsanlar mı? Şey... Her şeye yarar insanlar bana kalırsa. İnsanlar olmasa yaşayamazsın, değil mi ya?”

“Tanrı için yaşamıyor mu insanlar?”

Demirci kuşkuyla, şaşkınlıkla baktı yeğenine, durdu düşündü ve cevap verdi:

“Eh, elbette,” dedi. Sonra gözlerini ocağın alevlerine çevirdi, ellerini siler gibi tulumuna sürterek, “Bu konuda pek bir şey bilmiyorum Öksüz,” dedi. “En iyisi öğretmene sor bunları. Ya da papaza... Ne bileyim ben...”

Yevsey, kolunun yeniyle burnunu sildi. “Onlardan korkuyorum ben.”

“Böyle şeylerden söz etmesen daha iyi olur,” dedi Pi-yotr. “Koşup oynamalısın, güçlenmelisin. Daha çocuksun sen. Yaşamak istiyorsan sağlıklı olmalısın. Güçlü olmalısın. Güçlü değilsen çalışamazsın. Çalışamazsan da yaşayamazsın. Bizim aklımız buna erer ancak. Tanrı'nın bizden ne istediğini bilemeyiz.” Bu sözlerden sonra sustu, gözlerini alevlerden ayırmadan düşünceye daldı bir süre. Sonra, ansızın bir şey hatırlamışçasına birden konuşmaya başladı; içindeki dışına vurmuş gibi bir hâli vardı.

“Hem hiçbir şey bilmiyorum hem de hiçbir şey anlamıyorum bir bakıma. Akıl, Tanrı vergisi diyorlar... Benim

bildiğim mum alevi ile, insan işi ile ölçülür...” Dükkâna göz gezdirdi, bir köşeye büzülmüş duran çocuğu gördü. “Ne çömelmişsin oraya öyle? Sana çık, oyna demedim mi!” Yevsey, çekine sıkıla köşesinden çıkarken Demirci, “Gözüne bir kıvılcım gelse kör olacaksın,” dedi. “Ya da tek gözlü kalacaksın... Ne işe yarar tek gözlü bir yaratık?”

Eskiden, çok eskiden, Yevsey’in annesi ona masallar anlatırdı. Fırtınalı geceler vardı o vakitler... Kar, rüzgâr, küçük evin duvarlarını döver, damın üzerini yalar, çaresizlik içinde bir şeyler ararmış gibi her yeri dolaşırdı; bacadan aşağı atlar, yüzlerce değişik ses çıkararak orada dolanır, mırıldanır, öterdi. Annesi uykulu, alçak sesiyle anlatırdı masalları; arada bir şaşırır, dururdu da, sonra tekrar tekrar aynı şeyleri söylerdi. Anasının anlattığı her şeyi görüyormuş gibi gelirdi çocuğa... Ama öyle pırl pırl değil de karanlıkta zar zor seçilirdi görüntüler.

Piyotr Amca’yla konuşmaları, annesinin masallarını hatırlatıyordu Yevsey’e. Demirci de, sobanın alevlerinde, hem Tanrı’yı hem de şeytanı yan yana görüyordu sanki; insan hayatının tüm işkencesini görüyordu. Belki bu yüzden ağlıyordu hep. Yevsey, onun konuşmasını iyi dinledi ve aklında tutmaya çalıştı. Korkuyla karışık garip bir umutla titredi yüreği amcasının sözlerini düşündükçe. Belki bir gün gelecek, bu köydeki hayattan, buradaki dünyadan başka bir dünyayla karşılaşacaktı; sarhoş köylülerden, çenesi düşük, hayata küs kadınlardan, yaramaz çocuklardan başka bir şeyler de görecekti belki... Sevilesi bir şeyler, kilisedeki ayinler gibi ciddi bir şeyler görecekti.

Komşulardan birinin, Tanya adında kör bir kızı vardı. Yevsey bu kızla dostluk kurmuştu. Köyde dolaştırırdı onu;

söğütlüğe inmesine yardım eder, uzun uzun konuşurdu kızla. Korkardı bu işi yaparken, gözleri kocaman açılır, kulakları tetikte, yavaş sesle konuşurdu Tanya'yla. Köylülerin gözünden kaçmadı bu dostluk, hoşlarına bile gitti. Ama kör kızın annesi kalktı, Piyotr Amca'ya geldi ve Yevsey'in bu davranışını hiç beğenmediğini söyledi. Söylediğine göre Yevsey, konuşmalarıyla ürkütüyormuş Tanya'yı da, kızcağızı yalnız bırakamaz olmuşlar. Kız ikide bir ağlıyormuş; gözüne uyku girmiyormuş, uyusa bile karabasanlarla uyanıyor, çılgık çılgığa bağınıyormuş. Yevsey'in söylediklerini aklından çıkarmak olanaksızmış. Boyuna kötü ruhlardan söz ediyormuş kız; gökyüzünün kara olduğunu, üzerinde büyük kara delikler bulunduğunu, bu deliklerden kara alevler fışkırdığını ve de bu alevler arasında kötü ruhların atlayıp zıpladığını, insanlarla alay ettiğini sayıklıyormuş. Küçük bir çocuğa böyle şeyler aşılabilir miymiş hiç? İşte bunları bir bir anlattı Tanya'nın anası.

“Gel bakalım İhtiyar!” dedi Piyotr Amca, yeğenine.

Yevsey yavaşça köşesinden çıktı, amcasına yaklaştı; Demirci iri, güçlü elini çocuğun başına koydu ve, “Bütün bunları söyledin mi kıza?” diye sordu.

“Söyledim.”

“Niçin?”

“Bilmem ki...”

O kocaman eliyle çocuğun başını geriye doğru iterek kaldırdı Demirci, tam gözlerinin içine bakarak, “Peki, gökyüzü kara mı öyleyse?” diye sordu. Eli, Yevsey'in başındaydı hâlâ.

“Kız göremediğine göre başka ne renk olabilir ki?” diye mırıldandı Yevsey.

“Kim göremiyor?”

“Tanya.”

“Haa!” dedi Demirci; bir an şöyle bir düşündü, “Peki, neden alevler kara olsun? Bunu niçin uydurdun?”

Çocuk gözlerini yere indirdi, sessiz durdu öyle. “Hadi, söyle?” dedi Demirci. “Dayak atmıyorum bak. Niçin uydurdun bu saçmalıkları kıza? Niçin, ha?”

“Acıdım ona,” diye fısıldadı Yevsey. Demirci, çocuğu yana çekti. “Artık konuşmak yok Tanya’yla, anlaşıldı mı?” dedi. “Hiç, ama hiç konuşmayacaksın onunla bir daha.” Sonra kızın annesine döndü; “Merak etmeyin Praskovya Teyze, bu arkadaşlığa son vereceğiz,” diyerek onu yatıştır-maya çalıştı.

“Onu bir güzel dövmelisin,” dedi kör kızın annesi. “Kızım sessiz, sakın yaşardı, kimseyi rahatsız etmezdi, oysa şimdi hiç yalnız bırakamıyoruz zavallıyı.”

Praskovya Teyze gittikten sonra Demirci, Yevsey’in elini tuttu ve hiç konuşmadan bahçeye götürdü onu.

“Şimdi, doğruyu söyle bana,” dedi. “Akla uygun bir cevap ver bakalım, neden korkuttun küçük kıızı?” Amcanın sesi kararlı, ama sakindi. Yevsey korkudan titriyordu. Sesi kesik kesikti; kekeliyordu konuşurken.

“Korkutmadım ki onu,” diyordu. “Hiç korkutmadım... kendiliğinden korktu... Korksun diye söylemedim öyle... Yakınıyordu durmadan... ‘Hep kara görüyorum,’ diyordu. ‘Oysa siz her şeyi görüyorsunuz.’ Öyle... öyle dediği için, her şey kara dedim ona. Üzülmesin diye... Kıskanmasın diye yani... Onu korkutmak istemedim ki...”

Daha kendini tutamadı Yevsey, ağlamaya başladı. Yan-

lış bir iř yaptığını anlamıştı. Piyotr Amca tatlı tatlı gülmüsedü.

“Hay akılsız çocuk!” dedi. “Son üç yıldır kör o kız. Anasından kör doğmadı ki. Çiçeęe yakalandı, kör oldu. Dünyada başka renklerin bulunduğunu bilir o. Hay Allah, ne aptal çocuksun sen!”

“Aptal deęilim ben. Tanya inandı bana,” dedi Yevsey, gözlerini siliyordu bir yandan.

“Peki, öyle olsun. Yalnız, artık onunla dolaşma, olur mu?”

“Dolařmam.”

“Aęlamana gelince... Bořver. Bırak seni dövdiğümü sansınlar.” Demirci, Yevsey’in omzunu tuttu, şöyle bir-iki salladı, tatlı tatlı gülümseyerek, “Sen de, ben de... İkimiz de yalancıyız,” dedi.

Küçük Yevsey, başını amcasının böğrüne gömdü, “Neden herkes bana karşı?” diye sordu ürkek ürkek.

Amca bir an düşündü, “Bilmem ki Öksüz!” diye cevap verdi.

Ona yüklenen suçlar, acı bir doğgunluk vermeye başladı çocuğa. Kimseye benzemiyordu o ve bu yüzden herkes ona karşıydı, kimse sevmiyordu onu.

Köy, küçük bir tepenin üzerine kurulmuştu. Nehrin bir yanında genişçe bir bataklık uzanıyordu, üzeri otlarla kaplıydı. Yazın, sıcak bir günün sonunda, leylak rengi bulutlar yükselirdi bataklıktan ve kıvıla çalan ay, uzaktaki seyrek ağaçların tepesine tırmanırdı. Bataklığın otları, pis kokulu havasını ve de sivrisinek sürülerini yollardı köye. Hava, obur sineklerin vızıltısıyla dolardı. İnsanlar kaşınıır,

öfkelenir, yakınır, ama kırmızı kan kabarcıklarından koruyamazlardı tenlerini. Geceleyin, otlığın üzerinde mavi ışıklar yanıp sönerdi. Günahkârların yersiz yurtsuz ruhlarıydı bunlar köylülere göre. Bu ışıklara bakarak göğüs geçirirler, sokakta kalmış ruhlara acırlardı. Onlara acırlardı ya, birbirlerine acıdıkları yoktu.

Bununla birlikte, Yevsey'in de bir keresinde tanık olduğu üzere, dostluk ve mutluluk içinde yaşadıkları da olurdu. Bunu da becerirlerdi nasılsa.

Bir gece, varsıl köylü Veretennikov'un ambarında yangın çıktı. Bizim Yevsey koştu gitti, bir söğüt ağacına tırmandı ve oradan izledi yangını.

Çok kanatlı, esnek gövdeli, duman gibi kapkara, korkunç bir kuş, alev saçan gagasıyla gökyüzünde dolaşıyordu sanki. Kırmızı, göz kamaştıran kafasını yere doğru çeviriyor, keskin korkunç gagasıyla damın samanlarını savuruyor, tahtayı kemiriyordu. Dumanlı gövdesi, kara gökyüzünde dans eder gibi kıvrılıyor, açılıyor, sonra köyün üzerine düşüyor, evlerin damlarını dolaşıyordu. Alev alev kafasını damların üzerinde bırakıyor, korkunç pençelerini giderek daha geniş açarak bir kral gibi yükseliyordu.

Alevlerin arasında insanlar küçük ve kara görünüyordu. Alevlere su döküyorlar, uzun sopalarla vuruyorlar, alev demetlerini kuşun gagası arasından çekip çıkarıyorlar, söndürmek yerine büsbütün canlandırıyorlardı yangını. Yağlı dumanlarla boğuşuyorlar, aksıra tıksıra soluk almaya çalışıyorlardı. Bir yandan bağılıyor, haykırıyorlar, sesleri, alevin harlamasına, tahtaların çatır çuturuna karışıyordu. Alevlere yaklaştı insanlar, kızıl kafalı kara kuşa yaklaştı, boynuna ilmik geçirir ve ipi sıkarcasına halkalandılar çev-

resinde, kapkara, kımıl kımıl bir çember yaptılar. İlmik ordan burdan kopuyor, insanlar ipi durmadan bağlıyordu bir yandan, sıkıyor, çekiyorlar, geriyorlardı sanki ipi. Yangın, vahşi uğultularla sendeledi havada, bir-iki çırpındı. Kuşun gövdesi şişmişti şimdi; bir yılan gibi kıvrılıyor, kafasını halkın sımsıkı çektiği ipten kurtarmaya çalışıyordu. Sonunda bitkin, yenik bir hâlde bitişik ambarların üzerine düştü, sürünerek ağaçların arasına kadar gidebildi ve bütün gücü bitmiş, baygın yığıldı, yok oldu orada.

“Hadi, hep birlikte!” diye bağırdı köylüler. Birbirlerine güç vermeye çabalıyorlardı.

“Su!” diye haykırdı kadınlar.

Ve kadınlar, yangın yeriyse nehir arasında bir sıra, bir zincir oluşturdular; yabancılar, hısımlar, dostlar düşmanlar hep bir sıradaydı, yan yanaydı. Kova kova sular, elden ele geçiriliyordu.

“Çabuk olun bacılar! Çabuk, iyi kadınlar!”

Yangına karşı verilen savaşa, bu dost çalışmayı, bu insancıl beraberliği izlemek ne tatlı, ne yüreklendiriciydi. Herkes birbirini yüreklendiriyordu, birbirinin gücünü övüyor, şakalaşıyorlardı. En küçük bir kötülük yoktu kimsenin yüreğinde o anda. Yangının karşısında herkes komşusuna iyilikle bakıyordu sanki, birlikte olmaktan hoşlanıyorlardı yangın karşısında. Alevler sonunda yatıştırıldığında, köylülerin neşesi büsbütün yerine geldi. Türküler söylediler, güldüler, başardıkları işle övündüler, böbürlendiler, şakalar yaptılar. Yaşlılar votka içti, iyice kendilerinden geçene dek içtiler. Gençler, neredeyse gün doğuncaya dek sokaklarda dolaştılar. Her şey, bir düş gibi güzeldi.

Yevsey tek bir kötü söz duymadı, tek bir öfkeli yüz görmedi o gün. Yangın süresince, kimsenin ağrısı sancısı tutmadı, kimse incinmedi, hiç kimse vahşet içinde hayvanlar gibi bağırmadı, hiç kimse önüne geleni öldürecekmişçesine öfkelenmedi.

Ertesi gün Yevsey, “Dün gece her şey ne güzeldi!” dedi amcasına.

“Evet, Öksüz, tam anlamıyla güzel! O güzellik olmasaydı köyün yarısını silip süpürecekti yangın.”

“Yani insanlar, halk, demek istiyorum,” diye açıkladı çocuk. “Nasıl da dostça birleştiler. Hep böyle yaşasalar, hep böyle davransalar birbirlerine... Hep böyle yangınlar olsa!”

Demirci bir an düşündü, sonra şaşkın şaşkın sordu yegenine:

“Yani, hep yangın mı olsun demek istiyorsun?” Keskin keskin baktı çocuğa, işaretparmağını salladı sağa sola. “Az değilsin sen, seni çok bilmiş seni. Sakın böyle saçma düşüncelere saplanayım deme! Şuna da bak! Yangından hoşlanıyor! Hay Allah!..”